

UDK: 801.55:808.101
Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 6/1988

Lana Hudeček

Zavod za jezik IFF, Zagreb

ZAMJENICE U »SPOVIDI OPĆENOJ«

U radu se prikazuje zamjениčki fond potvrđen u »Spovidi općenoj«; daje se pregled deklinacije zamjenica, te upotrebe zamjenica u oblikovanju stila.

Problem proučavanja zamjenica, bilježenju i usustavljanju njihovih potvrđenih oblika, posvećeno je do sada u povijesnoj hrvatskoj lingvistici vrlo malo prostora i sakupljeno relativno malo građe¹; dijakronijska raspravljanja o oblicima zamjenica detektiranim u građi pojedinih izvora još su uvijek nužan preduvjet cjelovitim zahvatima, sintetičkim studijama i monografskim obradama. Cilj je ovog rada prezentacija i sistematizacija zamjениčkog fonda potvrđenog u hrvatskoglagoljskom tekstu s kraja 15. stoljeća, *Spovidi općenoj*.

Spovid općena, prijevod latinskog izvornika (*Confessionale generale*, M. Carcano), objavljena je 25. travnja 1496. godine kao prva knjiga nabožnobeletističkog štiva tiskana u senjskoj tiskari i prva knjiga tiskana u Hrvatskoj na čakavštini uopće, što je čini vrijednim dokumentom jezičnog stanja u Senju krajem 15. stoljeća. Valja ipak imati u vidu da se jezik zabilježen u *Spovidi* ne može bez ograda prihvatiti kao vjerna slika govorenog jezika; u njemu ima i podosta elemenata književnoga, kojima autor svjedoči o svojoj kulturi, te ih najčešće upotrebljava kao stilski markirana sredstva izraza.

Jezik Blažiolovičeva prijevoda je čakavština koju na fonološkoj razini karakterizira ikavsko-ekavski refleks jata. Poluglas u jakom položaju realiziran je s *a*, a u slabom položaju redovito ispada. Iznimke koje odstupaju od ovog pravila malobrojne su (semrti 1, rž 44). Samoglasno *r* realizirano je redovito s *r*, a samoglasno *l* s *u*, mada za samoglasno *l* postoji i dosta primjera s neizmijenjenim *l* (grih plteni 65, ljubav pltenu 53). Prednjojezični nazal *e* ostvaren je s *e* u gotovo svim slučajevima (izuzeci: jazikom 20, žaju 67, žaina 66).

Razmatrajući razvoj fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova iz 15. stoljeća, E. Hercigonja uočava slijedeće stanje: »Otkriva se ovdje složen — često protivurječan i kolebljiv — proces sustavskih previranja i preoblika; od gubljenja diferencijacije određeni ~ neodređeni oblik pridjeva, po opsegu različitog, u zamjenica i pridjeva, potiskivanja opreke u raspodjeli sufiksa

¹ Osim nekolicine radova koji se bave jezikom pojedinih djela u cjelini, te se tako osvrću na zamjenice, izašla su u novije vrijeme dva sintetička rada: E. Hercigonja, *Dijakronijski razvoj i fleksije pridjeva i zamjenica u jeziku hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova 15. stoljeća*, Filologija 11, Zagreb, 1982—1983, str. 9—73. S. Damjanović, *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Liber, Zagreb, 1984, str. 106—128.

ovisno o tome da li im prethodi palatal ili nepalatal, izjednačavanja pridjevske (složene) i zamjениčke deklinacije, pa do jasno iskazane usmjerenosti razvoja na uspostavljanje što većeg broja dodirnih točaka na relaciji pridjevsko-zamjениčko-imenska deklinacija.² Oblici zamjenica potvrđeni u *Spovidi* odražavaju približavanje kraju svih navedenih procesa, ali još se mogu primijetiti i neki elementi starijih stanja.

Istraživanje zamjenica provedeno je na faksimilu *Spovidi općene* izdanom 1978. godine³, te se brojevi stranica navedeni pri citiranju primjera odnose na paginaciju tog izdanja. Primjeri su transliterirani, ali je zanemaren poluglas na kraju riječi koji dolazi u isključivo pravopisnoj funkciji; kratice su razriješene bez posebnih napomena jer bi njihovo donošenje samo umanjilo jasnoću primjera. Transkripcija zamjenica dana je u kosim zagradaama za one zamjenice i njihove oblike kojih se čitanje ne poklapa s transliteriranim zapisom.

1. LIČNE ZAMJENICE, POVRATNA ZAMJENICA

Iz zajedničkoga zamjениčko-pridjevskog sklopa izdvajaju se svojom posebnom promjenom (i značenjem među ostalim zamjenicama) lične zamjenice. No, i unutar njih sve je češća podjela na dvije skupine; zamjenice su, naime, nesumnjivo vrsta riječi koja je za komunikaciju, za situaciju govora, vezana više od ma koje druge vrste, a iz te činjenice proizlazi dvojba spadaju li zamjenice za treće lice zajedno sa zamjenicama *ja, ti* koje se mogu ostvarivati samo u instanci govornog akta. Zamjenica za 3. lice ne može se kvalificirati kao lični oblik u smislu u kojem su to zamjenice za 1. i 2. lice, a argument koji se koristi (Benveniste, Jakobson) da bi se pokazalo da je tome tako jest nemogućnost provođenja transformacija na relaciji *vlastito ime* → *ja, ti* i na mogućnost transformiranja *vlastito ime* → *on* (-a, -o). Deklinacijski sustav i kategorija roda također govore u prilog činjenici da između ličnih zamjenica 1. i 2. lica i zamjenica 3. lica stoji dubok jaz; sve što će kasnije biti rečeno o gramatičkim morfemima ostalih zamjenica odnosi se najvećim dijelom i na zamjenice 3. lica, dok se za zamjenice 1. i 2. lica to nipošto ne može reći.

1.1. Zamjenice 1. i 2. lica

Jednina. U nominativu potvrđeni su oblici *ě /ja/* (ě te pitam 24, 26, ě ne učinim 30 ...) i *ti* (ti očeš pomesti 6, ti očeš razumiti 21, ako si ti pomogal 26 ...). Oblik *az'*, karakterističan za općeslavenski književni jezik i tragove njegovih utjecaja, nije potvrđen.

Genitiv 1. lica nije potvrđen, a za 2. lice redovito glasi *tebe* (akoli od tebe ne bude mankti 4, ako e uzrok prišal od tebe 25 ...). U akuzativu su, naprotiv, za oba lica potvrđeni isključivo stariji oblici *me, te* < *mę, tę* (tako me Bog čuvai 13, on stiska me 43, ki e umrl za te 7, nego bi te imela zlo 12 ...).

Dativ 1. lica nije potvrđen, a u drugom vlada prilično šarenilo oblika: najfrekventniji je *ti* (od potribe ti e 5, ako ti nosiš nenavist 25 ...), zatim kraćeni oblik *t'* (ošće t' oču vzet život 42, ča t' povidu 50 ... 56, 69), a nekontrahirani *tebi* po-

² E. Hercigonja, *isto* kao 1, str. 10.

³ *Spovid općena*, fototipsko izdanje, Senjsko muzejsko društvo, Rijeka, 1978.

tvrđen je samo u dva primjera (č razmišlju tebi, Gospodine 7, takmen tebi 70). Lokativ prvog lica također nije potvrđen, a drugog lica *tebi* potvrđen je u samo jednom primjeru (v tebi samom 4).

U instrumentalu jednine kao potvrdu za zamjenice 1. i 2. lica nalazimo karakteristične sjevernočakavske oblike *manu* i *tobu* < *mbno*, *tobq* oba potvrđena po jednim primjerom (ovdi meju tobu i manu 11).

Množina. Nije potvrđen nijedan množinski oblik zamjenice za 2. lice, a za 1. lice zabilježene su potvrde za nominativ *mi* (mi vhodimo v grad 58, mi činimo i slidimo dela 62), za genitiv i akuzativ *nas* (est vrhu nas 60; ufan'e nas napravla ... nas vžiže ... postavla v nas plamik ljubveni 58 ...), za dativ *nam* (koliko nam je naiveč zmožno 5, ošče nam je dal strah 62 ...) i za instrumental *nami* (meju nami i iskrnim 58).

1.2. Zamjenice 3. lica

Jednina. Za srednji rod nema potvrde, a za muški i ženski potvrđeni su oblici *on* i *ona* (on govori istinu 21, on je užal inako 52; ona e negov ud 36). Nominativni oblici lične zamjenice 3. lica, kako u jednini, tako i u množini, ne razlikuju se oblikom od nominativa pokazne zamjenice *on*; riječ je, naravno, samo o obličnom, a ne i o funkcionalnom podudaranju.

Genitiv muškoga roda glasi *nega* |*njega*| (ni bil nigdar ... veći grišnik od nega 9, na sramotu Božju ali nega svetih 29 ...), a akuzativ je izjednačen s genitivom i potvrđen u enklitičnom obliku *ga* brojnim primjerima (pomoći ga v negovih potrebah ... naučiti ga ... pohvaliti ga 71 ...). Akuzativ srednjega roda potvrđen je u samo jednom primjeru u obliku *ga* (ne bi ga obslužil 63), a puno je frekventniji stariji akuzativni oblik anaforične zamjenice srednjega roda *e* |*je*| < *je* (čin da e [obečan'e] obsluži 63, ne razmišljajući da e počten'e onoga ki e čini 23, povidajući svoje činen'e onomu ki e ne zna 3 ...). Prvi objavljivač *Spovidi općene*, I. Milčetić, istakao je upravo ovaj oblik kao najmarkantniju jezičnu crtu *Spovidi*⁴. U akuzativu ženskoga roda također se javljaju dva oblika: češći i stariji *ju* < *jq* (zapovij da ju svrši ako ju ne umi, čin' da ju nauči 1 ...) i riječi i mlađi *e* |*je*| (tada mu e spoganaš 27).

Dativ muškoga roda glasi *nemu* |*njemu*| (ki se k nemu ne približa 5, zato nemu dai počten'e 70) i, daleko češće *mu*, potvrđeno 47 puta, a *nemu* samo 9 (da bi mu pop razumil 10, ne pomoći mu 28). Dativ ženskoga roda potvrđen je jednom i glasi *ei* |*je*| < *jei* (običujući ei da ju oće vzet za ženu 55). Lokativ je potvrđen samo u jednom primjeru za muški rod (an'eli se vesele ob nem 9).

Instrumental zamjenice muškoga roda glasi *nim* |*njim*| (druziš nim 10, ne moreš š nim pravdat 44).

Množina. U muškom rodu potvrđen je nominativ *oni* (ako su oni umrli 14, ako su te oni pozdravili 25), u genitivu supostoje frekventniji oblik *nih* |*njih*| (ako je odlučen od nih 14, ako je uzrok prišal ... od nih 25 ...) i samo jednom potvrđen enklitični *ih* (ako ni ih bilo veće 11), u dativu je učestaliji enklitični oblik *im* (ča

⁴ »Daničić navodi (Istorija oblika s. 169) za akuzativ jednine zamjenice srednjeg roda i samo nekoliko primjera iz Miklošičevih »Monumenta Serbica« pa primjećuje da taj oblik dopire u srednji vijek. U »Spovidi općenoj« ima nove potvrde za život tog oblika u sjevernih čakavaca: ako e e dobro učinil ali rekal 139, za prodati e draže (blago) 45, čin da e (obečan'e) obsluži 62.« I. Milčetić, *Nepoznata glagolska knjižica, tiskana godine 1496*, Starine JAZU 23, Zagreb, 1890, str. 82.

im se govori 2, ti im nisi otel odgovoriti 25) i rjeđi, jednom potvrđen, *nim* /*njim*/ (nim ni manjalo 69). Za muški rod potvrđen je instrumental *nimi* /*njimi*/ (vazda govoraše ... š nimi 2, razlučen'e meju nimi 33).

Akuzativ je potvrđen za zamjenice svih triju rodova u obliku *ih* (ako ih e nigdar psoval 14, i ne samo ih imamo pohoditi 66, ako ih [dela] ni v čem koli obslužil 68, bude ih [žene] sram 25). Stari oblik anaforične zamjenice *e* /*je*/ < *je* potvrđen je za muški i ženski rod podjednakim brojem potvrda kao i *ih* (ako se e deletal imiti stvari lipe i kupil e e i držal e e 69, vsegda suprotiviti se negovim napastem i ostaviti mu e 71, paki e rekal ove stvari kako da bi e on našal, a ne slišal e od drugih 22), a samo jednom potvrđen je oblik *nih* /*njih*/ za muški rod (moliti Boga za nih 67).

1.3. Upotreba genitiva ličnih zamjenica za 3. lice

U *Spovidi općenoj* mnogobrojni su primjeri da se genitiv ličnih zamjenica za 3. lice upotrebljava umjesto posvojnih zamjenica za 3. lice kao indeklinabilni oblik, i to na mjestu:

genitiva (na sramotu Božju ali nega svetih 29, nih koren'e est ih 14, 41);

dativa (ako se e žalostil da nega ženi ali sinom ni im bilo učineno ono počten'e 21, smijući ali špotajući se od nih čin'en'ě 23, a ti si škodil ... nih živini, ali nih imen'ju 26, ine škode čineći nih pošišionom 26, ako po nega temperamenci 59);

akuzativa (ako si iskal smrti nih za imiti nih blago i ako su oni umrli, je li ko dobro učinil za nih dušu; ako je klel nih dušu ali telo, i tako govori od ostalih nih bližik, i je li kada činil reć ku misu za nih dušu, i je li svršil volju nih i odluč'en'e 14/15).

1.4. Povratna zamjenica

Za lične zamjenice primijećeno je da su u genitivu potvrđeni samo duži oblici; ista je stvar i s povratnom zamjenicom koja je u genitivu potvrđena u obliku *sebe* (i misli da to ima od sebe, a ne od Boga 17, ako si kada nosil poli sebe musk ali zebet 56 ...). I u akuzativu se stanje potvrđeno za lične zamjenice podudara s onim potvrđenim za povratnu zamjenicu, tj. kraći oblik *se* < *se* po učestalosti daleko premašuje duži *sebe*, tim više što se javlja uz svaki refleksivni glagol. Duži oblik *sebe* potvrđen je četiri puta, i to uvijek uz nominativ muškoga roda zamjenice *sam* (*sam* sebe 8, 53, 55, 57). Dativ i lokativ glase *sebi* (pritisnuti se k sebi 2, imiti v sebi vse ove stvari 6, ako je nosil brevi pri sebi 13 ...), a instrumental *sobu* < *sobq* (ljubav ku smo meju sobu učinili 13, ki su bili meju sobu v srci 29).

2. IMENIČKE UPITNO-ODNOSNE ZAMJENICE

Upitno-odnosna zamjenica za lice *gdo* potvrđena je u nominativu, dativu i instrumentalu (*gdo* je on ki se ispovida 10, ako si kada komu dal pestju 27, s kim e učinil ta grih 10); zamjenica za stvari *ča* potvrđena je u nominativu i akuzativu samo u ovom novijem obliku; starije *č'to* nije potvrđeno (*ča* e rapina, i *ča* e furto, i *ča* e lotrocinio 41, *ča* e sagrišil suprotiv iskrnemu ... *ča* e sagrišil suprot svomu telu 73, vrnuti vsakome *ča* je negovo 70). Genitiv je potvrđen u obliku *česa* jednim primjerom (zna od česa ima reći svoi grih 62), instrumental *čim* isto tako (zalijuć čim koli negova drivja 26), a lokativ *čem* u dva primjera (onomu ki nima ob čemu živiti 67, ako ih ni v čem koli obslužil 68). Akuzativ je potvrđen najčešće s prijedlogom

za u obliku *zač* uz redovitu apokopu fonema *a* (*zač* smo mi gvoorili 70, prvo e zač si oblišan 6 ...).

Ovoj skupini pripadaju i neodređene zamjenice kojima je osnova jedna od imeničkih upitno-odnosnih zamjenica: *nišće* (ni vridna nišće 8, ki ne zna nišće 42 ...), *ništar* (ništar mane 10, ništar ne učine 64), *nigdo* (ali je dal sveta da bi nigdo ubien bil 15) u značenju *netko*, *nigdor* (prez svete spovidi nigdor ne more biti spa-sen 6) u značenju *niko*. Potvrđen je jednim primjerom i akuzativ zamjenice *nigdo*: *nikogar* (ako e nigdar umoril nikogar 15).

3. PRIDJEVNE ZAMJENICE, ZAMJENIČKI PRIDJEVI

U skupinu pridjevnih zamjenica ulaze sve ostale zamjenice: posvojne, povratno-posvojna, pokazne, upitno-odnosne osim ranije obrađenih *gdo*, *ča*, neodređene. Od zamjениčkih pridjeva potvrđen je u *Spovidi* samo pridjev *takov*, a kako od pridjevnih zamjenica ne odudara nikakvim osobitim deklinacijskim svojstvima, obradit će se zajedno s njima.

Uz mnogo frekventniji oblik pokazne zamjenice *ta* potvrđeni su u *Spovidi* i genitiv i lokativ jednine muškoga roda i genitiv množine srednjega roda stare zamjenice *sb* (ki su rasipani od nesrić sega svita 67, Isukrst ... bil é na sem sviti 2, é bil otel stati ovdí na sem sviti 12, pokazati mu da e bil do sih mest v rukah dčvliih 72). U prva tri primjera riječ je svakako o okamenjenoj frazi; treći, međutim, upućuje na zaključak da je, uz očito prevladavanje zamjenice *ta*, i *sa* još uvijek u upotrebi.

Kontrahirani oblici posvojnih zamjenica vrlo su česti; osobito su zanimljivi genitivni i akuzativni oblici 2. lica jednine muškoga roda i povratno-posvojne zamjenice. Zamjećuju se tu dvije vrste kontrakcije: prema prvom i prema drugom vokalu. Od temeljnih oblika *tvoega* /*tvojega*/, *svoega* /*svojega*/ dobivaju se tako oblici *tvoga*, *tvoga* i *svoga*, *svoga*. Analognih primjera nalazi se i u dativu, a rjeđe i u ostalim padežima. Značajno je ustanoviti da su oblici *tvoga*, *svoga*, *svemu*, *svem* nastali ispadanjem intervokalnog *j* i kontrakcijom prema drugom vokalu, a ne preuzimanjem palatalnog nastavka, mada su palatalni nastavci mogli pripomoći takvoj vrsti kontrakcije. Isto tako, zanimljivo je istaći da su oblici sa sačuvanim vokalom *o* književni oblici preuzeti iz pisane tradicije, dok su drugi, sa sačuvanim vokalom *e*, po svoj prilici odraz živoga, govorenog jezika.

U *Spovidi* općenoj može se zamijetiti formalna izjednačenost paradigme upitno-odnosnih zamjenica *gdo* < *kbto*: *ki* < *koi*, nastala kontrakcijom odnosne zamjenice u kosim padežima (teg od koga žive 14, ako si kada komu dal pestju 27, v kom godi veliki počten'i 33, onomu komu nosi indiviu 30; v kom mesti e učinil grih 10, s kim e učinil ta grih 10, ki e grih ki e učinil 10, kim zakonom e učinil ta grih i po ki način 11, v ko vrime ga e učinil 11 ...).

3.1. Jednina

Nominativ. U nominativu jednine potvrđene su posvojne zamjenice *moi* /*moj*/ (ti si moi bog 12), *moe* /*moje*/ (ti se moe ufan'e 12), *tvoi* /*tvoj*/ (ki e veći tvoi prištel 7 ...), *tvoe* /*tvoje*/ (da tvoe almuštvo ne bude takmeno Kainovu 67), *negov* /*njegov*/ (negov iskrii bude se sramuval 25 ...), *negovo* /*njegovo*/ (negovo iskončan'e jest zlo i žalostno 4 ...), *negova* /*njegova*/ (negova spovid ima bit proviena 6 ...), *naš* (naš Gospodin Bog neće semrti grěšniku 1), pokazne zamjenice *on* (on komu e ukradeno 42), *ono* (ono vse ča imaš 4), *ov* (kako on i ov nima stana 62), *ovo* (ki sa-

kramenti esu ovo: ... 64 ...), *ova* (meju susuracionom i diškordiju est ova diferencië 32 ...), *ta*⁵ (on ki se grihom hvali ta se ne kae 9 ...), *to* (to se zove desidië 37 ...), *ta* (vera ta čini nas priti 58 ...). Jednim primjerom potvrđen je noviji oblik *ti* pokazne zamjenice muškoga roda, nastao morfološkim izjednačavanjem s određenim oblikom pridjeva kako bi se izbjegla homonimija sa ženskim rodom (kako ti stožer od vrat 58).

Upitno-odnosna zamjenica *koji* potvrđena je u nominativu u sva tri roda u kontrahiranim likovima: *ki* (ki e vrh zemle 9 ...), *ko* (ono počten'e ko se nemu mni 21 ...), *ka* (ka art je negova 10).

Od neodređenih zamjenica potvrđeni su oblici *edna* [*jedna*] (u značenju »neka«) (malinare ni ino nego edna zla vola 28), *niedan* [*nijedan*] (ni niedan ki bi imel prodati 43, da se nima poželiti ... nieden človik 16).

Zamjениčki pridjev *takov* potvrđen je u muškom i ženskom rodu u oblicima *takov*, *takova* (ta *takov* dostoen e imiti veliku kaštigu 25, ako e gospodovala v nem takova čud 36 ...).

Genitiv. U genitivu zamjenica muškoga i srednjeg roda nalazimo isključivo gramatičke morfeme *-oga* / *-ega*. Morfemski par *-ago* / *-ego*, koji je bio jedno od najmarkantnijih sredstava kojima se svjedočila literarna kultura naših pisaca glagoljaša, potvrđen je u *Spovidi* samo u jednom primjeru (vse dni života moego 7), a kontekst odmah čini jasnim zašto se prevodilac Blažiolović odlučio za ovaj crkvenoslavenski oblik. Navedena je rečenica, naime, biblijski citat proroka Davida, koji je, unošenjem elementa višeg, crkvenoslavenskog stila, valjalo prevesti u maniri liturgijskih tekstova, u koju je Blažiolović, kao visoki crkveni dostojanstvenik, bio zacijelo dobro upućen.

U muškom i srednjem rodu zamjenica *tvoj*, *svoj* prevladavaju kontrahirani oblici⁶: *tvoga* (tvoga priëtela 56 ...), *svoga* (svoga muža 29 ...), *svega* (svega iskrnega 33).

U ženskom rodu potvrđeni su samo kontrahirani oblici⁷ *moe* [*moje*], *svoe* [*svoje*], *naše* (od duše moe 7, od svoje dobrovolne vole 62, ako si rekal od Gospoe naše 25 ...).

Genitiv zamjenica *negov* [*njegov*] i *takov* potvrđen je samo u neodređenom obliku (negova zla 30, negova bližnega 59; onoga takova 20, 21, 22 ...).

Pokazne zamjenice za muški i srednji rod potvrđene su u oblicima *onoga* (biti hvalen od onoga 19, od ovoga i od onoga 56), *ovoga* (istumačen'e od ovoga versa 66), *toga* (sumni od toga i od toga 35, zvrh toga 21). Za ženski rod potvrđen je oblik *te* (zvrh te stvari 54).

Odnosno-upitna zamjenica *koji* potvrđena je isključivo u kontrahiranim oblicima *koga* (*koega* > *koga*) za muški i srednji rod i *ke* (*koë* > *ke*) za ženski (teg od koga žive 14, prodži koga godi 33, ni stvar od ke smo veće stanoviti 3 ...).

⁵ »Uspostavljanje odnosa *sa* (: *si* / *ě*) žen. r. : *sa* (< *sb*) muš. r. u nominativu jednine pokazne zamjenice vjerojatno je usmjerilo razvoj na području muškog roda ove zamjenice u pravcu stvaranja dublete *si* (kao *ki* < *kb* + *i* > *kyi*), čime je potencirana opreka prema ženskom rodu ... Takav odnos nije, u *Pz*, potvrđen kod pokazne zamjenice *ta* (< *tb*) muš. r. : *ta* (< *ta*) žen. r. ...«
E. Hercigonja, *isto* kao 1, str. 14—15.

⁶ Potvrđeno: *tvoega* (13, 68), *tvoga* (16, 17, 31, 56), *svoega* (42), *svoga* (15, 29, 54), *svega* (33, 36, 54, 60).

⁷ Milčetić je izdvojio iz Ivančičeva zbornika kao karakteristične samo nekontrahirane oblike *moee*, *voee*, *svoee*, *našee*; za razliku od njega ostali su istraživači, u drugim korpusima, našli potvrde za kontrahirane.

Genitiv neodređenih zamjenica *ini*, *niedan* potvrđen je za muški i srednji rod (od koga koli inoga svetca 25, brez niednoga 58, brez niednoga mišlen'e 11 ...).

Slavenski genitiv. U nekoliko primjera potvrđena je na zamjeničkom inventaru *Spovidi općene* upotreba slavenskog genitiva (ni onoga negova nareen'ě svršil 63, ne samo onih 57, 67, ne znajući onih 44, ne more toga učiniti Bog 30, toga ne učinil 36, ako je stanoviti da oni toga ništar ne znaju 35, ne mogu učiniti tih del 68, ako bi tih milostin ne učinil 67, ne obslužujući negovih zapovidi 5, 6, ne mišat družih 7, koga ni ni rekal ni učinil 61).

Dativ. U muškom i srednjem rodu nalaze se isključivo morfemi *-omu* / *-emu*; apokopirani oblici nisu zabilježeni (tvoemu telu 71, telu svoemu 38, telu našem 8, škodi onomu 31, čini ovomu 33, ukral ednu kokoš tomu i tomu 27, ako si kada komu dal 27, postavil ednomu 31 ...).

Dativ posvojnih zamjenica *tvoj* i *svoj* (dativ zamjenice *moj* nije potvrđen) za muški i srednji rod potvrđen je češće u kontrahiranim oblicima *tvomu*, *svemu*, *svomu* (tvomu prijetelu 6, tvomu iskrnem 70, svomu otcu i materi 14, meštru svomu 19, svemu iskrnemu 42 ...). a samo dva puta u nekontrahiranim *tvoemu*, *svoemu* [*tvojemu*, *svojemu*], i to u oba slučaja kao dio ustaljene fraze s imenicom telo (tvoemu telu 71, telu svoemu 38)⁸. Zanimljivo je napomenuti da korpusi srednjovjekovnih hrvatskologoljskih neliturgijskih tekstova, u kojima su zamjenice proučavali S. Damjanović i E. Hercigonja⁹, pokazuju potpunu prevlast nekontrahiranih oblika zamjenica *tvoj*, *svoj* nad kontrahiranim, dakle, suprotno stanje nego u *Spovidi općenoj*.

Dativni oblik srednjega roda zamjenice *negov* potvrđen je u obliku *negovu* / *njegovu* (k negovu blaženstvu 59).

U zamjenica ženskoga roda drži se gramatički morfem *-ei* / *-ej* vrlo čvrsto u postpalatalnom položaju; u *Spovidi* nema primjera sa sufiksom *-oi* / *-oj*, koji je u pridjeva pod utjecajem dativa / lokativa nepalatalnih zamjenica posve prevladao kao rezultat usmjerenosti dijakronijske progresije k izjednačavanju pridjevske i zamjeničke paradigme. Zamjenice je ovaj proces zahvatio znatno kasnije, a *Spovid* svojim primjerima ne svjedoči o njemu (duši svoei 38, hiži svoei 38, duši tvoei 71, k duši našei 2).

Akuzativ. Akuzativ zamjenica muškoga roda jednak je (isto kao kod imenica i pridjeva) nominativu za neživo i genitivu za živo, a akuzativ zamjenica srednjega roda nominativu (počtuj otca tvega 70, imaš ljubiti Gospodina Boga tvoga 70, reci tvoji grih 11, za tvoje spasen'e 6, za negov defet 40, uzimajući negovo imen'e i negov dobar glas 6, poslati sina svoga 2, reći grih svoi 11, hvali svoega nepriatelja 18, izgubi svoje blago 44, vse sve raspravi v pite 53, potvara onoga ki ne zna nišće 42, reći ovo ali ono 25, po ov ogran božji 13, oškoditi ovoga ili onoga 61, vpal u ta grih 37, ako su te na to zvali 26, po ki način 11, koga svoga bližiku 14, činiti ko dobro 37, čini takova človika da se odluči ... činiti zlo 4, v ino mesto 53, hvali inoga veće nego e dostoino 18, činiti ko ino dobro 37, povratiti vse ono jiden'e 46, v takov grih upasti 16 ...).

⁸ Potvrđeno: m. rod *tvomu* (6, 7, 70), *svomu* (14, 19), *svemu* (19, 42, 60); s. rod *tvoemu* (71), *svoemu* (38).

⁹ S. Damjanović, isto kao 1, str. 108, E. Hercigonja, isto kao 1, str. 23.

U akuzativu zamjenica muškoga roda *tvoj*, *svoj* za živo (akuzativ zamjenice *moj* nije potvrđen), koji je jednak genitivu, potvrđeni su svi kontrahirani i nekontrahirani oblici koji su potvrđeni i za genitiv, ponovno s očitom prevlašću kontrahiranih oblika¹⁰.

Zamjenice koje počinju fonemom *o* i prijedlozi koji završavaju na samoglasnik čine u nekoliko slučajeva jednu izgovornu cjelinu, pa se u akuzativu gubi početno *o-* (za noga ki te uvrijuje 68).

Ženski rod ima redovito gramatički morfem *-u < o* (tvoju bližiku 51, pošpotal našu veru 12, negovu zlu čud 72, ostavil svoju ženu 29, kako moreš ostaviti tu ženu 3, činiti ku inu stvar 22, je li gdo zgubil tu takovu stvar 15 ...).

Akuzativ zamjenice *ka* dolazi redovito u kontrahiranom obliku *ku < kaju < < koje* (da ku almozinu 19, imel ku koli sriću 32, gledati ku godi ženu 55). Zanimljivo je istaći da je u *Spovidi općenoj* potvrđen i kontrahirani oblik akuzativa posvojne zamjenice *tvoja*, *tvu* (gledati tvu ženu 55), koji je u dosadašnjim istraživanjima potvrđen tek u Marulićevu i Zoranićevu jeziku.

Vokativ. Malobrojni potvrđeni vokativni oblici jednaki su nominativnima (sinu moi 2, 4 × 2, 6, 11, kći moč 54).

Lokativ. Pridjevne zamjenice muškoga i srednjega roda redovito imaju u lokativu gramatički morfem *-om* / *-em* (v svom srci 26, v svoem srci 16, v svem govoren'i 38, po svoem človičanstvu 17, po svom dostoenstvu 17, na ovom svitu 4, koliko je va tom grihu 24, dela od života v kom se čini ko dobro 62, v kom mesti 10, vezda i va vsem činiti zlo 4, v nikom od njih 12 ...).

Gramatički lokativni morfem *-i* (refleks staroga lokativnog morfema *-e* neodređene nepalatalne pridjevske deklinacije) zabilježen je u samo dva primjera (v tom takovi zli mišlen'i 69, ako po negovi mudrosti 59).

Spovid općena ne uklapa se u sliku stanja lokativnih oblika dosad istraženih tekstova u kojima apsolutni primat imaju nekontrahirani oblici, a kontrahirani se javljaju tek sporadično. Štoviše, u posvojnih zamjenica muškoga i srednjega roda može se ustanoviti upravo suprotna situacija: oblik *svojem* potvrđen je dva puta (16, 17), *svom* tri (17, 26, 43) i *svem* jednom (38). Treba, naravno, imati u vidu da se radi o vrlo malom broju primjera, ali je nalaz ipak zanimljiv.

Lokativ zamjenica ženskoga roda podudara se s dativom (v hiži tvoei 7, v kući svoei 15, po ovi skali 59, v toi zapovidi 16, v koi zapovidi 16).

U lokativu je još izraženija pojava (spomenuta u odjeljku o akuzativu) da zamjenice gube početni fonem *o-* ako se ispred njih nalazi prijedlog koji završava na samoglasnik (na vom svitu 3, 9, 18, 72, na vom sviti 30, va vom versi 66, 68, različita est od hvaste va vom 18, va vih knjigah 70).

Instrumental. U muškom i srednjem rodu javlja se isključivo gramatički morfem *-im* (našim blagom 66, roteći se negovim imenom 5, s svojim tovarišem 27, svojim zlim govoren'em 29, s onim ki e čči 22, i tim človik oče reći 11, kim koli grihom 57, s inim vzdržaniem 73, s takovim načinom 2).

U ženskom rodu stari je nastavak *-u < -o*, te se oblici za ženski rod formalno podudaraju s akuzativnima (s svoju ženu 53, s ku godi živinu 53, s niednu takovu

¹⁰ Potvrđeno: *twega* (70), *tvoga* (70), *svoga* (2, 14, 24, 32, 33, 34, 35, 42, 66), *svoga* (36), *svoega* (18).

ženu 51, ako se e umival inimi vodami negoli inu ku daje Bog 69 ...). Gramatički morfemi *-ov* / *-ev* < *-oje*, *-ejo* nisu potvrđeni.

Instrumental se ponekad javlja bez prijedloga tamo gdje se prijedlog očekuje (ako se e pošpotal kim koli človikom, aliti otcem, ali materu, ali inimi ljudi 20, vazda se tenta človik kim koli grihom smrtnim ali negovimi traci 57 ...).

3.2. Množina

Nominativ / akuzativ. U sklonidbi zamjenica srednjega i ženskog roda nominativ i akuzativ se poklapaju; u srednjem rodu zajednički im je gramatički morfem *-a*, a u ženskom *-e* (ě razmišlju tebi vsa leta moě 7, oču tvoe svite 42, za duše naše 2, govoriti svoe molitve 37, uzdržal za se one stvari 63, ča esu ove ... 62, ove 3 stvari imaš mu dati 70, jesu te zvrh rečene 60, da ě ne učinim te stvari 30, od zal ke si učinil 5, ke kite su ove: ... 24, ako je bil nespoznán od stvari ke e imil 31, ako e učinil sam takove stvari 13, ali ine stvari 5, igrajući na harte tavoleri i ina i ine igre nepodobne 50, protumači grišniku vse stvari 11, ako e nosil ... nika pisma 13 ...).

U muškom rodu nema morfematske izjednačenosti između nominativa i akuzativa; u nominativu nalazimo sufiks *-i* (budite živi moi sini 13, ostavlene su mu vsi negovi grisi 65, kaku su oni ki imaju poiti na misu 39, uči onih ki ne umiju 68, ini ote 36, kako čine niki 10, družu š nim 10 ...), a u akuzativu su zastupljena dva gramatička morfema: palatalni *-e* i nepalatalni *-i* < *y* (vse grihi moe 7, vse grihi tvoe 11, prostiti naše grihi 5, te takove dari 62, ove dari 62, grihe v ke bi mogel ... upasti 1, veće grihe nego v ine dni 14; ja oču tvoi pinezi 42, učiniti negovi tegi 39, kaže svoi udi 42, ima ovi sini 50, ako si ti oduri stavil meju svite 56, vsi ini virtrudi 60, ini koluri na obraz 69 ...).

U jednom primjeru potvrđena je dvojina pokazne zamjenice *taj* (vidivši ta 2 griha smrtna 30).

Genitiv / lokativ. U sva tri roda potvrđen je u *Spovidi* jedinstveni morfem *-ih* < *-ehb*, *-ihb* (v tvoih suprotivščinah 29, da si uvrđil ... Boga i negovih svetih 5, v negovih grisih 72, obslužujući negovih zapovidi 5, neprijetel naših 67, v cirkvah naših 65, da se pokae svojih grihov 1, pokojan ... v svojih nemoćneh 29, v nih nevolěh 60, ne samo onih 57, va vih knjigah 70, ovih 7 zvrh rečenih 60, od ovih đel milosrdiě 68, tih milostin' 67, sih mest 72, od kih kriposti 58, načini po kih ... more v takov grih upasti 16, misliti zvrh takovih grihov 35, od takovih napasti 57, činen'e inih 23, od inih potrib 38, družih žen 16, mnogi družih stvari 13 ...).

Gramatički morfem *-eh*, zabilježen u nekim korpusima¹¹, nije potvrđen.

Dativ. Analogno situaciji u genitivu / lokativu, i u dativu je potvrđen samo sufiks *-im* < *-enb*, *-imb* za sva tri roda palatalnih i nepalatalnih zamjenica (ti si škodil negovim sinom 26, negovim bližikam 26, dušam našim 8, svim sinom 40, svojim dobrim nadahnut'em 20, vzeti silu onim 31, od tih kim je služil 45, da krivicu inim 42, za ugoditi družim 16 ...).

Instrumental. Za sva tri roda potvrđen je sufiks *-imi* < *-emi*, *-imi* (negovimi traci 57, svojimi kavilacioni 34, svimi besedami 61, mir meju onimi 29, meju ovimi kitami 41, mei timi trimi kitami 37, s kimi si govoril 56, kriposti s kimi ... Bog je uresil človika 59, inimi ljudi 20, inimi vodami 69, s nikimi zlamen'i 35 ...).

¹¹ Vinodolski zbornik, Petrisov zbornik.

U jednom primjeru potvrđen je sufiks *-im* (svoim rukama 53).

3.3. Genitiv pridjevnih zamjenica u funkciji izravnog objekta

U *Spovidi općenoj* vrlo često izravni objekt stoji u genitivu, te je to obilno potvrđeno i u slučajevima u kojima je izravni objekt označen pridjevom zamjenicom (da si uvridil Gospodina Boga i negovih svetih 5, pitajući od inih dobrot vrimenih 23, čini zlo sam sebi i inih uvrijue 24, ako si kada proklinal Boga ali sv. Mariju ali inih svetac 27, diškordiē est kada človik razluči onih ki su se ljubili 32, za hoteci ohiniti inih 35, pitai od inih potribi 38, znajući onih če e roba 44, grlo ima ovih 14 kit 46, za postaviti inih ne blud 60, ako bi kada sumnil od nih 64, odršiti onih ki se nemu ispovidaju 65, imaš iskupiti onih 67, budeš tratal inih 67, imaš kaštigati onih ki čine zlo 68, uči onih ki ne umiju z dobrostiju 68, utiši onih ki su v nevolah 68).

3.4. Označavanje svojine subjekta posvojnim zamjenicama

Pravilo da se posvojno-povratna zamjenica *svoj* upotrebljava uvijek kad je što svojina subjekta, bio subjekt kojega god lica, roda i broja, ne provodi se doslovno u *Spovidi* (ni dobro guvernai želin'a negova bližnega 59, ti bi pokazal tvoju volju 53, zato reci tvoi grih 33, imaš se žalovati da si uvirdil Gospodina Boga i iskrnega i dušu tvoju 6, deveta zapovid je da se nima poželiti žena iskrnega tvoga 16, ... da se nima poželeti blaga iskrnega tvoga 17, zato reci svoi grih 36, ošče reci svoi grih 60 itd.).

4. BILJEŠKE O STILU

Može se učiniti nezahvalnim poticanje pitanja stilskih odlika teksta na kojemu je A. Cronija izveo tezu o »nepostojanju hrvatske glagoljaške književnosti«. Ipak, mada se mora priznati da je Blažiolović prevodio tekst sa stanovitim nemarom, postoji nekoliko stvari koje ukazuju na to da je on mjestimično brinuo o unošenju živosti u duže fraze i o oblikovanju iskaza. No, više od registriranja Blažiolovićeve stila — ograničenog, naravno, samo na onaj dio stilskog inventara koji se odnosi na zamjenice — cilj je ovog osvrtu skretanje pažnje na neke stilske elemente za koje će dalja istraživanja pokazati mogu li se tretirati kao dio stilskog inventara cijele hrvatskoglagoijske književnosti, pa i starije hrvatske književnosti općenito.

U *Spovidi općenoj* naglašavanje subjekta ili objekta provedeno je postupkom kombiniranja pokazne ili odnosne zamjenice i zamjeničkog pridjeva *takov* (e li gdo zgubil tu takovu stva r15, ta takov dostoen e imiti veliku kaštigu 25, čini špot od onoga takova ki ga e naputil 20, ta takov zval bi se obretatēl' zla 31, ti takovi nigdar ne odgovaraju na prepozit 34, on bi upal v ki takov grih 35, e li bil ta takov samo zločinac ili ustrpnik 52, te takove dari daroval e narodu 62, v tom takovi zli mišlen'i 69).

Monotonija dužih fraza često je razbijena naizmjeničnom upotrebom različitih oblika iste zamjenice (brez tikaniē svoga srama ali obsegan'ē svega života 54, svomu stariemu, ali meštru svomu, ali gospodaru, ali svemu otcu 19, poštui otca tvega ... imaš ljubiti Gospodina Boga tvoga 70). Jednako tako, Blažiolović se koristi mogućnošću naizmjenične upotrebe posvojnih i ličnih zamjenica u istoj funkciji (ti si škodil negovim stvarēm, ali negovim sinom, ali inim negovim bližikam, ali nih živini, ali nih imen'u 26), variranjem upotrebe akuzativa i genitiva pri označava-

nju izravnog objekta (trpil e toliko nevol' i tolikih psosti 5). Ponavljanje istih padežnih oblika izbjegava se naizmjeničnom upotrebom novijih i starijih oblika (ako e kada učinil ki zavít, ali ko koli obećan'e i ne bi ga obslužil, čin da je obslužil 63).

U tekstu se zapaža da se zamjenice vrlo često upotrebljavaju i tamo gdje je kontekst posve jasan i bez njih (ako se e žalostil da nega ženi ali sinom ni im bilo učin'eno ono poćen'e 21, nih koren'e est ih 14, 41 itd.).

SUMMARY

PRONOUNS IN »SPOVID OPĆENA«

In this paper the author gives a survey of pronouns occurring in »Spovid općena« and analyses pronoun declensions as well as the use of pronouns in the shaping of style.